

ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΠΑΡΟΝ, ΟΡΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ*

Αμαλία Μόζερ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Σπυριδούλα Μπέλλα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Abstract

The paper examines the grammatical category of the Present Perfect in Greek in terms of its relation to the concepts of current relevance and present/past time spheres on the one hand and to that of definiteness on the other. Through a number of contexts where the Present Perfect and the Aorist appear to be mutually exclusive or to give rise to different pragmatic interpretations, the relation between the two surfaces as depending on the assignment of different values to the features [\pm relevant] and [\pm anaphoric]. The values [+relevant] and [-anaphoric] attributed to the Present Perfect strongly reinforce the view that it can be seen as a tense, belonging to the present time sphere.

Keywords

παρακείμενος, τρέχουσα συνάφεια, χρονικότητα, οριστικότητα, επαναφορικότητα

Ο Παρακείμενος ως γραμματική κατηγορία έχει γίνει επανειλημμένως αντικείμενο μελέτης τόσο διαγλωσσικά όσο και ειδικά στην Ελληνική. Τα ζητήματα που έχουν τεθεί κατά καιρούς είναι γνωστά:

- εκφράζει χρόνο, άποψη ή κάτι άλλο;
- τοποθετείται στο παρόν, στο παρελθόν ή και στα δύο;
- ποια ακριβώς είναι η σχέση του με τον Αόριστο και ποια με την οριστικότητα;

Το γεγονός ότι έχει εξαπλωθεί πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια, και μάλιστα και σε περικείμενα όπου παλιότερα η χρήση του δεν ήταν αποδεκτή, μας παρακίνησε να ξαναθέσουμε ορισμένα από τα ερωτήματα αυτά.

Οι βασικές θεωρητικές μας υποθέσεις εδώ είναι οι ακόλουθες:

- α) ο Παρακείμενος δεν διαφοροποιείται αποψιακά από τους συνοπτικούς τύπους του ρήματος (είναι δηλαδή συνοπτικός [perfective] και δεν αποτελεί τρίτο είδος άποψης)ⁱ
- β) η διαφοροποίησή του από τον Αόριστο είναι χρονικής υφής, και μάλιστα αφορά τη σχέση του με το παρόν

Το γεγονός ότι παρά τις πολλές σχετικές μελέτες δεν έχει δοθεί οριστική απάντηση ως προς τη φύση της σχέσης του Παρακειμένου με το παρόν μας οδήγησε αφ' ενός στο να την διερευνήσουμε περαιτέρω, και αφ' ετέρου στο να εξετάσουμε και τη σχέση του με την οριστικότητα, με την έννοια της οριστικής χρονικής δήλωσης, η οποία έχει απασχολήσει ελάχιστα τη βιβλιογραφία.ⁱⁱ

Πρέπει να σημειωθεί ότι η πραγμάτευση του θέματος που θα ακολουθήσει αφορά αποκλειστικά τον Παρακείμενο του αποτελέσματος και όχι τον Παρακείμενο της εμπειρίας.ⁱⁱⁱ Ο Παρακείμενος της εμπειρίας είναι κατά τη γνώμη μας σημασιολογικά αυτόνομος· αυτό φαίνεται καθαρά από το γεγονός ότι στην Κοινή Νεοελληνική δεν εναλλάσσεται με τον Αόριστο:

- (1) -Έχεις φάει τυροκροκέτες; έναντι του -Έφαγες τυροκροκέτες;
- (2) -Έχεις ταξιδέψει με τρένο; έναντι του -Ταξίδεψες με τρένο;

Η άποψή μας για την αυτονομία της σημασίας του Παρακειμένου της εμπειρίας ενισχύεται από το γεγονός ότι διαγλωσσικά η εμπειρία (experiential) εμφανίζεται και ως ανεξάρτητη ρηματική κατηγορία (βλ. π.χ. Dahl 1985: 139-144).

Σημειώνεται επιπλέον ότι δεν θα γίνει αναφορά σε διαφοροποιήσεις που προκύπτουν από το λεξικό ποιόν ενεργείας των ρημάτων.

Η χρονική φύση του Παρακειμένου

Το γεγονός ότι ο Παρακείμενος είναι τόσο συστηματικά ενταγμένος στο παράδειγμα του ρήματος μας οδηγεί στη εκτίμηση ότι πρέπει να εντάσσεται κατ' αρχήν σε κάποια από τις βασικές ρηματικές κατηγορίες και ότι οι πραγματολογικές του λειτουργίες θα πρέπει να σχετίζονται με τη γραμματική του κατηγοριοποίηση. Πιστεύουμε επίσης, συμφωνώντας στο σημείο αυτό με τον Harder (1997: 376-386), ότι μία επιτυχής ανάλυση του Παρακειμένου πρέπει να ερμηνεύει τόσο την ιδιαιτερότητά του, σε σχέση ιδίως με τον Αόριστο, όσο και το γεγονός ότι ανήκει σε ένα τριμελές σύστημα συντελικών χρόνων.

Αν δεχτούμε τον ορισμό της κατηγορίας της άποψης ως «τρόπου θεώρησης της εσωτερικής χρονικής σύνθεσης του γεγονότος» (Comrie 1976: 3), δεν βλέπουμε σε τι διαφέρει ο Παρακείμενος από τον Αόριστο, ώστε να δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός του ως τρίτου είδους άποψης, εφ' όσον:

α) συνδυάζεται με τα ίδια ακριβώς αποψιακά επιρρήματα. (*x φορές, επανειλημμένως, *συνέχεια, *πάντα, *κάθε φορά* κλπ.)

β) η έννοια της *τρέχουσας συνάφειας* (current relevance), την οποία υποτίθεται ότι δηλώνει ο Παρακείμενος και η οποία προβάλλεται ως το κατ' εξοχήν χαρακτηριστικό που τον διαφοροποιεί από τον Αόριστο καθιστώντας τον τρίτο είδος άποψης (βλ. π.χ. Comrie 1976), παρουσιάζει κατά τη γνώμη μας δύο προβλήματα:

(i) οδηγεί στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι ένα γεγονός με τρέχουσα συνάφεια θα ήταν υποχρεωτικό να αναπαρασταθεί μέσω Παρακειμένου και θα απέκλειε τη χρήση Αορίστου, πράγμα που δεν ισχύει, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα (3) και (4):

- (3) Τον ξέρω καλά τον Φώτη, συνεργάστηκα μαζί του πολλές φορές.
- (4) -Γιατί κλαίει;
-Έκοψε το χέρι του.

(ii) ακόμη και αν δεχτούμε ότι υπάρχει ένα είδος τρέχουσας συνάφειας (πράγμα που δεχόμαστε, όπως θα φανεί στη συνέχεια), πρόκειται για χαρακτηριστικό χρονικό και όχι αποψιακό, εφ' όσον προκύπτει από τη σχέση του Παρακειμένου με δύο χρονικές βαθμίδες. Ο ίδιος ο Comrie άλλωστε τονίζει ότι, αν είναι άποψη, είναι άποψη με διαφορετικό τρόπο από τις άλλες, δέχεται δηλαδή ότι η ένταξή του στο αποψιακό σύστημα απαιτεί την υιοθέτηση διαφορετικού τύπου κριτηρίων.

Τα επιχειρήματα αυτά οδηγούν λογικά στο συμπέρασμα ότι ο Παρακειμένος ανήκει στην κατηγορία του γραμματικού χρόνου.

Παρακειμένος και τρέχουσα συνάφεια

Η *τρέχουσα συνάφεια* είναι ιδιότητα που αποδίδεται συχνά στον Παρακειμένο ως το βασικό του χαρακτηριστικό, το οποίο συγχρόνως είναι εκείνο που τον διαφοροποιεί από τον Αόριστο. Η θέση που θα υποστηριχθεί εδώ είναι ότι η διαφοροποίηση των δύο ως προς την τρέχουσα συνάφεια οφείλεται στη χρονική τους διαφοροποίηση και συγκεκριμένα στο ότι ο Αόριστος ανήκει στη σφαίρα του παρελθόντος, ενώ ο Παρακειμένος στη σφαίρα του παρόντος (βλ. Palmer 1987, Declerck 1997: 62). Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Παρακειμένος δεν αναφέρεται στο παρελθόν· αντίθετα, αναφέρεται πάντοτε σε ένα γεγονός που έχει συμβεί και μάλιστα έχει ολοκληρωθεί στο παρελθόν^{iv}. Το ίδιο βέβαια κάνει και ο Αόριστος. Σ' αυτό ακριβώς έγκειται ο «γρίφος του Παρακειμένου» (the present perfect puzzle) που μελετά ο Klein (1992): πρόκειται για έναν τύπο του ρήματος που, ενώ αναφέρεται σε γεγονότα του παρελθόντος, δεν μπορεί να συνδυαστεί με επιρρηματικά οριστικής παρελθοντικής αναφοράς. Υποστηρίζουμε εδώ ότι ο ομιλητής που χρησιμοποιεί Παρακειμένο συλλαμβάνει και εκτιμά το γεγονός από τη σκοπιά του παρόντος, τοποθετώντας το έτσι σε μία χρονική σφαίρα με κέντρο το παρόν.

Χαρακτηριστικά περιβάλλοντα που μας οδήγησαν σε αυτό το συμπέρασμα είναι τα ακόλουθα:

1. Αντίθετα με τον Αόριστο, ο Παρακειμένος αντιστέκεται σθεναρά στον συνδυασμό με *επιρρηματικά παρελθοντικής αναφοράς* και ιδιαίτερα σε αυτά που είναι δεικτικά από το ίδιο το λεξιλογικό τους περιεχόμενο, όπως φαίνεται στα (5) και (6):

(5) *Χθες έχω φάει τα μούτρα μου μέσα στην Πανεπιστημίου.

(6) *Τότε ο Γιάννης έχει μιλήσει πολύ άσχημα στην Λένα.

2. Σε περιβάλλον *ανάκλησης*, όπως στο παράδειγμα (7) δεν είναι αποδεκτή η χρήση του Παρακειμένου:

(7) -Τι έγινε όταν μπήκες στο δωμάτιο;

-*Έχω δει το πτώμα. Αμέσως *έχω καλέσει την αστυνομία.

Προφανώς όταν κάποιος πρέπει να ανακαλέσει ένα γεγονός, το βλέπει αναγκαστικά στην παρελθοντική του διάσταση. Δεν μπορεί επομένως να χρησιμοποιήσει Παρακειμένο, γιατί

δεν μπορεί να εστιάσει το ενδιαφέρον του ταυτόχρονα στη δομή του κόσμου κατά την εποχή που συνέβη το γεγονός και στη δομή του κόσμου κατά τη στιγμή της εκφώνησης.

3. Για τους ίδιους λόγους ο Παρακείμενος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αναπαραστήσει μια κατάσταση όπως την βίωσε ή την συνέλαβε στο παρελθόν κάποιος από τους συμμετέχοντες. Η σύγκριση των δύο παραδειγμάτων στο (8) δείχνει ότι ο ακροατής που έρχεται αντιμέτωπος με το εκφώνημα με τον Παρακείμενο υποχρεωτικά αντιλαμβάνεται την κατάσταση ως ισχύουσα στο παρόν:

- (8) Άρχισε να νυχτώνει και φοβήθηκαν.
Άρχισε να νυχτώνει και έχουν φοβηθεί.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στην περίπτωση της χρήσης του Παρακειμένου σε πλάγιο λόγο:

- (9) Μου είπε ότι την αγάπησε.
Μου είπε ότι την έχει αγαπήσει.

Στο πρώτο εκφώνημα ο ομιλητής δεν δεσμεύεται ως προς την συνέχιση της κατάστασης στο παρόν. Το δεύτερο αντίθετα είναι τουλάχιστον παραπλανητικό αν το υποκείμενο δεν συνεχίζει κατά τον χρόνο εκφώνησης να αγαπάει το πρόσωπο που δηλώνεται από την προσωπική αντωνυμία.

4. Σε περιβάλλον προφορικής αφήγησης ο Παρακείμενος φαίνεται να γίνεται αντιληπτός από τους φυσικούς ομιλητές ως μέρος του προσκηνίου σε σύγκριση με τον Αόριστο και ως μέρος του παρασκηνίου σε σύγκριση με τον Ιστορικό Ενεστώτα (βλ. Μπέλλα 2003). Η διαφοροποίηση Αορίστου και Παρακειμένου φαίνεται καθαρά στο απόσπασμα αφήγησης στο παράδειγμα (10):

- (10) Το τι σύγχυση πέρασα δεν λέγεται.[...]. Παιδί μου, έχω φτάσει στο ιατρικό κέντρο, έχω δώσει τα χαρτιά και με έχουν ξαπλώσει στο μηχάνημα, ξέρεις, που μετράει την οστεοπόρωση. Περιμένω, περιμένω... τίποτα. Φωνάζω τον γιατρό... περιμένετε λίγο, μου λέει.

Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι στην αφήγηση ο Παρακείμενος δεν εναλλάσσεται με τον Αόριστο. Εμφανίζεται μόνο για να δηλώσει το προτερόχρονο, όταν η αφήγηση γίνεται σε Ενεστώτα, επιτελεί δηλαδή την ίδια λειτουργία που έχει ο Υπερσυντέλικος όταν η αφήγηση γίνεται κατ'εξοχήν σε Αόριστο και Παρατατικό (βλ. Μόζερ 2003). Η αντιστοιχία αυτή Παρακειμένου και Υπερσυντέλικου φαίνεται στα παραδείγματα στο (11):

- (11) Έχουμε κάτσει και πίνουμε καφέ και ξαφνικά εμφανίζεται η Λένα.
Είχαμε κάτσει και πίναμε καφέ και ξαφνικά εμφανίστηκε η Λένα.

5. Ο Παρακείμενος δημιουργεί ανωμαλία σε περιβάλλοντα όπως αυτά στο (12):

- (12)? Έχω ανοίξει την πόρτα αλλά τώρα είναι κλειστή.

?Έχει ξυπνήσει αλλά τώρα κοιμάται.

(13) Άνοιξα την πόρτα αλλά τώρα είναι κλειστή.

Ξύπνησε αλλά τώρα κοιμάται.

Η σύγκριση με τα παραδείγματα στο (13), τα οποία είναι απόλυτα αποδεκτά, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η δυσκολία αποδοχής των εκφωνημάτων τού (12) οφείλεται στο γεγονός ότι ο Παρακείμενος έχει σαφώς παροντική διάσταση· δημιουργείται έτσι πραγματολογική ανωμαλία, μια και τα δύο γεγονότα είναι αδύνατον να συνυπάρχουν στο παρόν.

6. Στις ερωτήσεις μερικής άγνοιας που ρωτούν για τον χρόνο δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο Παρακείμενος:

(14)-Πότε έχεις κρύψει/ βρει / αγοράσει τα βιβλία μου;

Στις ερωτήσεις που ρωτούν για τον τόπο, ο Παρακείμενος μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο αν ο ομιλητής ξέρει ή πιστεύει ότι η υπό συζήτηση οντότητα βρίσκεται ακόμη εκεί στην περίπτωση της στάσης (παράδειγμα 15) ή υπάρχει ακόμα (στην περίπτωση της προέλευσης (παράδειγμα 16):

(15) -Πού έχεις κρύψει/ βάλει/ αφήσει τα βιβλία μου;

-*Πού έχεις βρει τα βιβλία μου;

-*Πού έχεις αλλάξει ρούχα;

(16) Από πού έχεις πάρει το πορτοφόλι σου;

*Από πού έχεις πάρει το πορτοφόλι που έχασες;

Θεωρούμε ότι από την αποδοχή της τοποθέτησης του Παρακειμένου στη σφαίρα του παρόντος προκύπτουν δύο πλεονεκτήματα:

α) είναι πολύ εύκολο να ερμηνευθεί η σχέση του με τους υπόλοιπους συντελικούς χρόνους, αν δεχτούμε ότι και οι τρεις δηλώνουν το προτερόχρονο σε διαφορετική χρονική σφαίρα ο καθένας (βλ. και Moser 2003).

β) είναι πολύ εύκολο να ερμηνευθεί η τρέχουσα συνάφεια την οποία διαισθητικά είναι δύσκολο να αμφισβητήσει κανείς πως αποδίδει. Η άποψή μας είναι ότι η τρέχουσα συνάφεια είναι ένα υπονόημα που προκύπτει ακριβώς από το γεγονός ότι ο Παρακείμενος ανήκει στη σφαίρα του παρόντος, δεδομένου ότι ό,τι λέγεται σχετικά με το παρόν γίνεται αντιληπτό ως πιο συναφές προς την επικοινωνιακή κατάσταση από οτιδήποτε λέγεται για τις άλλες χρονικές βαθμίδες (Comrie 1985: 41). Θα λέγαμε λοιπόν ότι ο Παρακείμενος και ο Αόριστος συμμετέχουν σε μια αντίθεση μαρκαρίσματος, όπου ο Αόριστος είναι αμαρκάριστος ως προς το χαρακτηριστικό [±τρέχουσα συνάφεια] ενώ ο Παρακείμενος είναι μαρκαρισμένος θετικά [+τρέχουσα συνάφεια]. Όπως το θέτει ο Declerck (1991: 320), ο ομιλητής επιλέγει να χρησιμοποιήσει Παρακείμενο όταν επιθυμεί να δώσει έμφαση στο ότι το ενδιαφέρον του είναι εστιασμένο στην σχέση του γεγονότος με την δομή του κόσμου κατά τον χρόνο εκφώνησης και όχι σε κάποια

άλλη πτυχή του γεγονότος (πού; γιατί; πώς κλπ.), καθώς το γεγονός τοποθετείται σ' αυτό που ονομάζει «προπαροντικό τομέα» [pre-present sector]. Αντίθετα ο ομιλητής θα χρησιμοποιήσει τον Αόριστο όταν δεν ενδιαφέρεται να αναπαραστήσει το γεγονός ως μέρος της δομής του κόσμου κατά τον χρόνο εκφώνησης (χωρίς φυσικά να το αποκλείει, αφού είναι αμαρκάριστος).

Παρακείμενος και οριστικότητα

Στα πλαίσια του προβληματισμού αναφορικά με τη σχέση Παρακειμένου, Αορίστου και οριστικότητας, η πιο διαδεδομένη άποψη είναι ότι, στις γλώσσες όπου υπάρχει αντίθεση Αορίστου - Παρακειμένου, ο Αόριστος έχει οριστική χρονική δήλωση, ενώ ο Παρακείμενος αόριστη (βλ. π.χ. Allen 1966, Leech 1987). Οι περισσότεροι μελετητές δεν λαμβάνουν την οριστικότητα υπ' όψιν τους ως κριτήριο διαφοροποίησης, ενώ ο McCoard (1978) την απορρίπτει μετά από εκτενή συζήτηση.

Πιστεύουμε ότι κανένας από τους δύο χρόνους δεν φέρει πρωτογενώς το χαρακτηριστικό της οριστικότητας. Αντίθετα και οι δύο, όταν δεν έχουν επιρρηματική ενίσχυση, τοποθετούν το γεγονός σε μια αόριστη χρονική στιγμή, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στο (17):

- (17) Ο Λουκάς έδωσε τα λουλούδια στη Μάρθα.
Ο Λουκάς έχει δώσει τα λουλούδια στη Μάρθα.

Σε καμία από τις δύο περιπτώσεις ο ρηματικός τύπος δεν μας πληροφορεί για το πότε ακριβώς έγινε η ενέργεια που εκφράζει.

Αν εξάλλου ο Αόριστος είχε οριστική χρονική αναφορά, θα ήταν ασύμβατος με επιρρήματα αόριστης αναφοράς, πράγμα που δεν συμβαίνει, όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στα (18) και (19):

- (18) Όλα αυτά έγιναν πριν από πολύ καιρό.
(19) Ήρθε αρκετές φορές και μου μίλησε.

Είναι αλήθεια πάντως ότι ο Παρακείμενος παρουσιάζει μεγάλη δυσκολία στον συνδυασμό με επιρρηματικά οριστικής παρελθοντικής αναφοράς. Για όλους τους ομιλητές είναι μη αποδεκτά όταν προηγούνται του ρήματος και για τους περισσότερους και όταν έπονται, όπως φαίνεται στο (20):

- (20) *Χτες έχει έρθει και με έχει βρει.
??Έχει έρθει και με έχει βρει χτες.^v

Ο Αόριστος δηλαδή μπορεί να συνδυαστεί τόσο με αόριστα όσο και με οριστικά χρονικά επιρρηματικά, ο Παρακείμενος μόνο με αόριστα. Σχεδόν αναπόφευκτα προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο Αόριστος είναι το αμαρκάριστο μέλος της αντίθεσης και ο Παρακείμενος το μαρκαρισμένο.

Η δυνατότητα του Αορίστου να συνδυάζεται με οριστικά χρονικά επιρρηματικά πιστεύουμε ότι μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί *επαναφορικά* (anaphorically),^{vi} δηλαδή να χρησιμοποιείται για να μιλήσει κανείς για χρονικά διαστήματα που είναι ήδη καθορισμένα με κάποιον τρόπο, δυνατότητα που δεν έχει ο Παρακείμενος.^{vii}

Η επαναφορικότητα ορίζεται από την Michaelis (1998: 226) ως εξής:

Ένας τύπος που εκφράζει παρελθοντική χρονική σχέση θα θεωρείται [+επαναφορικός] αν και μόνο αν υποχρεώνει τον ερμηνευτή να συνδέσει το γεγονός που εκφράζεται από την πρόταση με ένα “οριστικό” (καθορισμένο) παρελθοντικό διάστημα, δηλαδή ένα διάστημα που είναι ενεργό και αναγνωρίσιμο.

Το χρονικό αυτό διάστημα μπορεί να καθορίζεται ρητά ή απλώς να *προϋποτίθεται πραγματολογικά* (Dinsmore 1981, Michaelis 1998), όπως φαίνεται από τα παραδείγματα στο (21):

- (21) - Τι γίνεται με τη ληστεία;
- Έχουν πιάσει τον έναν. Τον συνέλαβαν/ *έχουν συλλάβει την ώρα που έβγαине απ’ το σπίτι του.

(ρητή δημιουργία χρονικού πλαισίου)

- Έχουν πιάσει τον έναν. Τον συνέλαβαν/ *έχουν συλλάβει μπροστά στο σπίτι του.

(μη ρητή δημιουργία χρονικού πλαισίου)

Στα Ελληνικά δεν είναι υποχρεωτικό να χρησιμοποιήσει κανείς τον Παρακείμενο για την πρώτη πληροφορία (πρβλ. *έπιασαν τον ένα*). Ακόμη όμως και αν τον επιλέξει, δεν μπορεί να τον χρησιμοποιήσει για τις επόμενες πληροφορίες, καθώς αυτές αναφέρονται πια στο καθορισμένο γεγονός, το οποίο ήδη έχει δημιουργήσει ένα χρονικό πλαίσιο.

Η αρνητική τιμή επαναφορικότητας του Παρακειμένου μπορεί να ερμηνεύσει και την περίπτωση του περιβάλλοντος ανάκλησης, όπως εμφανίζεται στο παράδειγμα (7). Σε τέτοια περιβάλλοντα ομιλητής υποχρεούται να δώσει πληροφορίες για ένα ορισμένο γεγονός που τοποθετείται σε ορισμένη χρονική στιγμή. Το ίδιο ισχύει και για τα περιβάλλοντα των παραδειγμάτων (8) και (9). Παρόμοιες χρήσεις εμφανίζονται συχνά και σε περιβάλλοντα αφήγησης, όπως εκείνο στο (10).

Οι οντότητες ως προς τις οποίες έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει επαναφορικά ο Αόριστος μπορεί να είναι εξωγλωσσικές και μάλιστα να μην ανήκουν καν στο άμεσο συνομιλιακό περιβάλλον, αλλά σε κάποιου είδους κοινό έδαφος, κοινή εμπειρία δηλαδή, που μοιράζονται οι συνομιλητές. Ας υποθέσουμε ένα περικείμενο όπου ξέρω ότι η αδερφή μου πρόκειται να ζητήσει από τον αδερφό μου τον φορητό του υπολογιστή, τον οποίο εκείνος δεν δανείζει ποτέ. Αν το μεσημέρι γυρίσει κρατώντας τον υπολογιστή η πιο φυσική ερώτηση εκ μέρους μου θα είναι:

- (22) Πώς τα κατάφερες;

και βέβαια όχι

- (23) Πώς τα έχεις καταφέρει;

Παρόμοια λογική επικρατεί και στο παράδειγμα (24):

- (24) -Αντε! Χτυπάω μια ώρα!
-Δεν σε άκουσα/ *έχω ακούσει. Είχα το ραδιόφωνο δυνατά.

Επαναφορική μπορεί να είναι η λειτουργία του Αορίστου και ως προς τον χρόνο ενός γεγονότος το οποίο θεωρείται σημαντικό στο εξωκειμενικό περιβάλλον (βλ. Michaelis (1998: 250) όπως φαίνεται και στο παράδειγμα (25):

- (25) Είδες αυτόν τον τεράστιο σκύλο που πέρασε;

Είναι χαρακτηριστικό ότι, αν αντί Αορίστου χρησιμοποιηθεί Παρακείμενος:

- (26) Έχεις δει αυτόν τον τεράστιο σκύλο που πέρασε;

θα ερμηνευθεί ως Παρακείμενος της εμπειρίας και όχι του αποτελέσματος.

Εφ' όσον ο Παρακείμενος αποκλείεται όταν υπάρχει ένα γεγονός που δημιουργεί χρονικό πλαίσιο, ακόμη και αν δεν το καθορίζει ρητά, είναι προφανές ότι αποκλείεται πολύ περισσότερο όταν το πλαίσιο καθορίζεται ρητά, πράγμα που συμβαίνει με τα σχετικά επιρρηματικά· έτσι εξηγείται η ασυμβατότητά του με αυτά, για την οποία έχει γίνει ήδη λόγος και η οποία φαίνεται και στα παραδείγματα στα (27) και (28):

- (27) *Χτες έχω δει ένα πολύ ωραίο έργο.
(28) *Στις τρεις έχω συναντήσει έναν παλιό μου φίλο.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση των επιρρηματικών του τύπου από τις πέντε/ από χθες:

- (29) Έχει τελειώσει το άρθρο του από προχθές.
(30) Έχει γυρίσει στο σπίτι από τις πέντε και διαβάζει.

Εδώ ο Παρακείμενος επιτρέπεται, παρά την ρητή οριστική δήλωση του χρόνου κατά τον οποίο πραγματοποιήθηκε το γεγονός. Αυτό συμβαίνει επειδή ακριβώς το από ορίζει ένα χρονικό διάστημα το οποίο ξεκινά από τη στιγμή πραγματοποίησης του γεγονότος και συνεχίζεται μέχρι τη στιγμή της εκφώνησης· έτσι ρητά δημιουργείται μια χρονική σφαίρα που περιλαμβάνει το παρόν, πράγμα που επιτρέπει τον Παρακείμενο, χωρίς φυσικά να τον επιβάλλει, όπως φαίνεται από την αποδεκτότητα του (31):

- (31) Τέλειωσε το άρθρο του από προχθές.

Οι περιπτώσεις συνδυασμού του Παρακειμένου με επιρρηματικά οριστικής χρονικής αναφοράς, που αναφέρονται και στη βιβλιογραφία, εμφανίζονται αποκλειστικά στον άτυπο προφορικό λόγο, στις περισσότερες περιπτώσεις με τον Παρακείμενο της εμπειρίας και μάλιστα ως εκ των υστέρων σκέψεις, παρατήρηση που ενισχύεται και από το γεγονός ότι, ακόμη και αν δεν υπάρχει η χαρακτηριστική παύση, το επιρρηματικό βρίσκεται πάντα μετά τον Παρακείμενο^{viii}. Αλλά και αν ακόμη δεχτούμε ότι αυτός ο περιορισμός τείνει να εξαφανιστεί

και ότι το φαινόμενο μπορεί να επεκταθεί και στον Παρακειμένο του αποτελέσματος, δεν επηρεάζεται η ανάλυσή μας για τη δεδομένη συγχρονική φάση. Αντίθετα, δεχόμαστε ότι στην ιστορική του εξέλιξη ο Παρακειμένος, όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν στην Ελληνική (βλ. Moser 1988), μπορεί ακόμη και να συμφύρθεί τελείως με τον Αόριστο, λόγω της μεγάλης εμβέλειας του τελευταίου. Η ευρύτητα μάλιστα των χρήσεων του Αορίστου μπορεί να εξηγηθεί από τον αμαρκάριστο χαρακτήρα που του αποδίδουμε εδώ.

Συμπεράσματα

Η υπόθεση που παρουσιάστηκε εδώ σχετικά με τον Παρακειμένο ήταν ότι ανήκει στη χρονική σφαίρα του παρόντος και ότι στο σημείο αυτό έγκειται η διαφοροποίησή του από τον Αόριστο, ο οποίος σαφώς εντάσσεται στην παρελθοντική χρονική σφαίρα. Προκειμένου να στηρίξουμε την υπόθεση αυτή καταφύγαμε σε δύο χαρακτηριστικά του Παρακειμένου όπως προκύπτουν από τα περιβάλλοντα χρήσης του:

α) Στην τρέχουσα συνάφεια που αποδίδει, με την έννοια ότι δηλώνει πως ο ομιλητής που τον χρησιμοποιεί εκτιμά την κατάσταση ή το γεγονός αναφοράς από τη σκοπιά του παρόντος.

β) Στην αδυναμία του να λειτουργήσει επαναφορικά. Αν ο Παρακειμένος ανήκε στη σφαίρα του παρελθόντος με τον τρόπο που ανήκει ο Αόριστος θα διέθετε το χαρακτηριστικό της επαναφορικότητας εφ' όσον η επαναφορά ως λειτουργία αφορά ένα γεγονός που προηγείται ή προϋπάρχει και άρα είναι ενταγμένο στο παρελθόν. Το γεγονός ότι ο Παρακειμένος δεν λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο ερμηνεύει την απροθυμία του να συνδυαστεί με επιρρηματικά οριστικής παρελθοντικής αναφοράς αλλά και ενδυναμώνει, περισσότερο ίσως από οποιοδήποτε άλλο επιχείρημα, την άποψη περί ένταξής του στη σφαίρα του παρόντος.

Σημειώσεις

* Ευχαριστούμε θερμά τις Δήμητρα Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου και Αννίτα Αοσάρα για τις παρατηρήσεις και τα σχόλιά τους, που μας βοήθησαν σημαντικά.

ⁱ Για αντίθετη άποψη βλ. π.χ. Τζεβελέκου 1989, Holton et al. 1997.

ⁱⁱ Το ζήτημα δεν έχει αντιμετωπιστεί σχεδόν καθόλου σε σχέση με την Ελληνική· μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο Veloudis 1989.

ⁱⁱⁱ Οι δύο άλλες λειτουργίες του παρακειμένου που εμφανίζονται διαγλωσσικά (της συνεχιζόμενης κατάστασης και των «καυτών ειδήσεων» [hot news]) ούτως ή άλλως δεν υπάρχουν στα Ελληνικά (Moser 1988, Iatridou, Anagnostopoulou & Pancheva 2003).

^{iv} Εξαίρεση αποτελούν ως ένα βαθμό τα ρήματα που δηλώνουν κατάσταση (stative verbs) λόγω του λεξικού ποιού ενεργείας τους (Aktionsart)· παρουσιάζουν όμως αυτού του είδους τη διαφοροποίηση σε συνδυασμό με όλες τις μορφές συνοπτικού.

^v Επιρρήματα τέτοιου είδους είναι πιο αποδεκτά με τον Παρακειμένο της εμπειρίας.

^{vi} Επινοήσαμε τον όρο *επαναφορά* για να αποδώσουμε το *anaphora*, λόγω της γνωστής σύγχυσης με τον όρο *reference*, αφού και για τους δύο χρησιμοποιείται στα Ελληνικά ο όρος *αναφορά*. Επισημαίνουμε ότι, εκτός από την άρση της αμφισημίας, ο όρος *επαναφορά* παρουσιάζει το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι μπορεί να αντιπαρατεθεί με το *προαναφορά* για την απόδοση του *cataphora*.

-
- vii Ο Veloudis (1989) διατυπώνει εντελώς αντίθετη άποψη, ορίζοντας όμως με διαφορετικό τρόπο την (επ)αναφορά.
- viii Για διαφορετική άποψη βλ. Ψάλτου-Joycey 1993.

Βιβλιογραφία

- Alexiadou, Artemis, Monika Rathert & Arnim von Stechow (eds.). 2003. *Perfect Explorations*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Allen, Robert L. 1966. *The Verb System of Present Day American English*. The Hague/ Paris: Mouton.
- Βελοδής, Γιάννης. 1990. "Ο μεταγλωσσικός χαρακτήρας του Παρακείμενου: Παρακείμενος A/". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 10: 359-378.
- Comrie, Bernard. 1976. *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____ 1985. *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Osten. 1985. *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Blackwell.
- Declerck, Renaat. 1991. *Tense in English: Its Structure and Use in Discourse*. London: Routledge.
- _____ 1997. *When-clauses and Temporal Structure*. London/ New York: Routledge.
- Dinsmore, John. 1981. "Tense choice and time specification in English". *Linguistics* 19: 475-494.
- Harder, Peter. 1997. *Functional Semantics: A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Holton, David, Peter Mackridge & Irene Philippaki-Warbuton. 1997. *Greek Grammar: A Comprehensive Grammar of the Modern Language*. London/ New York: Routledge.
- Iatridou, Sabine, Elena Anagnostopoulou & Roumyana Pancheva. 2003. "Observations about the form and meaning of the Perfect". In Alexiadou et al. (eds.), 153-204.
- Κλαίρης, Χρήστος & Γεώργιος Μπαμπινιώτης, σε συνεργασία με τους Αμαλία Μόζερ, Αικατερίνη Μπακάκου-Ορφανού, Σταύρο Σκοπετέα. 1999. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή. II: Το Ρήμα. Η οργάνωση του μηνύματος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Klein, Wolfgang. 1992. "The present perfect puzzle". *Language* 68.3: 525-552.
- Leech, Geoffrey N. 1987. *Meaning and the English Verb*. 2nd Edition. London: Longman.
- McCoard, Robert W. 1978. *The English Perfect: Tense Choice and Pragmatic Inferences*. Amsterdam: North Holland.
- Michaelis, Laura A. 1998. *Aspectual Grammar and Past Time Reference*. London/ New York: Routledge.
- Moser, Amalia. 1988. *The History of the Perfect Periphrases in Greek*. Doctoral Dissertation, University of Cambridge.
- _____ 2003. "Tense, aspect and the Greek perfect". In Alexiadou et al. (eds.), 235-252.
- Μπέλλα, Σπυριδούλα. 2003. "Ο αφηγηματικός Παρακείμενος της Νέας Ελληνικής: πραγματολογική-γνωστική προσέγγιση". Στο *Σύγχρονες Τάσεις στην Ελληνική Γλωσσολογία: Μελέτες αφιερωμένες στην Ειρήνη Φιλιππάκη-Warbuton*, επιμ. Δήμητρα Θεοφανοπούλου-Κοντού, Μαρία Σηφianού, Χρυσούλα Λασκαράτου, Βασιλης Σπυρόπουλος & Μιχάλης Γεωργιαφέντης (επιμ.), 357-374. Αθήνα: Πατάκης.

Palmer, Frank R. 1987. *The English Verb*. 2nd Edition. London: Longman.

Τζεβελέκου, Μαρία. 1989. "Χρόνος, ρηματική όψη και ποιόν ενεργείας: πλευρές των σχέσεών τους". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 9: 369-388.

Veloudis, Ioannis. 1989. "Disambiguating the (prototype) semantics of the linguistic metalanguage in terms of pragmatics: the case of 'TMA systems'". Unpublished manuscript.

_____. 2003. "Possession and conversation: the case of the category Perfect". In: Alexiadou et al. (eds.), 381-399.

Psaltou-Joycey, Angeliki. 1993. "Specification of temporal intervals and situations in the Perfect". In Philippaki-Warbuton, Irene, Katerina Nicolaidis & Maria Sifianou (eds.) *Themes in Greek Linguistics: Papers from the First International Conference on Greek Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.